ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

Гілея

Науковий вісник
збірник наукових праць

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 127 (№ 12)

Київ – 2017

Передплатний індекс: 49387 **ISSN 2076–1554**

Збірник засновано 2004 року. Вихід з друку – щомісячно

Фахове видання
з філософських, політичних наук затверджено наказом Міністерства освіти і науки України
№ 747 від 13 липня 2015 р., з історичних наук наказом МОН України № 1328 від 21 грудня 2015 р. (перереєстрація)

Свідоцтво про державну реєстрацію (перереєстрацію) друкованого засобу
масової інформації: серія КВ № 22632-12532ПР від 24 квітня 2017 року

Друкується за рішенням:
Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 07 від 29 листопада 2017 р.); Президії ВГО Української Академії Наук (протокол № 17.11.29 від 29 листопада 2017 р.)

Збірник входить до міжнародних баз
Google Scholar; Index Copernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (Індія); РИНЦ (Росія).

Шеф – редактор:
Андрущенко В. П.,
д–р філос. наук, проф.,член – кор. НАН України,
акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Головний редактор:
Вашкевич В. М.,
д–р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Співредактори:
Акопян В. Г.,
д–р філос. наук, ст.н.с. (Україна, Київ)
Кивлюк О. П., д–р філос. наук, ст.н.с.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Муляр В. І.,
д–р філос. наук, проф. (Україна, Житомир)

Відповідальний секретар:
Халамендик В. Б.,
д–р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Редакційна рада:
Андрущенко В. П., д–р філос. наук
проф.,член – кор. НАН України, акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Вашкевич В. М., д–р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Зеленков А. І., д–р філос. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Колесник В. Ф., д–р іст. наук, проф.,
член–кор. НАН України (Україна, Київ)
Мирзаханян Р., д–р іст. наук, проф. (Вірменія, Єреван)
Михальченко М. І., д–р філос. наук, проф.,
член – кор. НАН України (Україна, Київ)
Панчук М. І., д–р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Рафальський О. О., д–р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Савельєв В. Л., д–р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Солдатенко В. Ф., д–р іст. наук, проф., член–кор. НАН України
(Україна, Київ)
Степико М. Т., д–р філос. наук, проф. (Україна, Київ)

Редакційна колегія:

З історичних наук:
Войцехівська І. Н., д–р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Дробот І. І., д–р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Журба М. А., д–р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Лазько Г. Г., д–р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)
Лисак В. Ф., д–р іст. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Мезга М. М., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)
Михайлюк В. П., д–р іст. наук, проф. (Україна, Старобільськ)
Стоян Т. А., д–р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Сушко О.О., д–р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Чернега Л. М., д–р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Шаповал Ю. І., д–р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

З філософських наук:
Абасов А. С., д–р філос. наук, проф. (Азербайджан, Баку)
Базалук О. О., д–р філос. наук, проф. (Україна, Київ)
Бех В. П., д–р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Воронкова В. Г., д–р філос. наук, проф. (Україна, Запоріжжя)
Герасимова Е. М., д–р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Гарбар Г.А., д–р філос. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Жадько В. О., д–р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Жижко Т. А., д–р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Куцепал С. В., д–р філос. наук, проф. (Україна, Полтава)
Миколайчак А., д–р хабілітований, проф. (Польща, Познань)
Оніпко О. Ф., д–р техн. наук, проф. (Україна, Київ)
Свириденко Д. Б., д–р філос. наук, доц.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Терепищий С. О., д–р філос. наук, доц.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Тецлав С., д–р філос. наук, проф. (Польща, Бидгощ)
Яшанов С. М., д–р пед. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

З політичних наук:
Андрусишин Б. І., д–р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Андрюкайтене Р., д–р PhD соціальних наук (менеджмент),
(Литва, Маріамполь)
Бабкіна О. В., д–р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Балабанов К. В., д–р політ. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Варзар І. М., д–р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Васильчук Є. О., д–р політ. наук, доц. (Україна, Черкаси)
Войналович В. А., д–р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Іванов М. С., д–р політ. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Картунов О. В., д–р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Кізіма С. А., д–р політ. наук. проф.. (Білорусь, Мінськ)
Котигоренко В. О., д–р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Крась І., д–р хабілітований, проф. (Польща, Ченстохов)
Лапина С. В., д–р соц. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Макаренко Л. Л., д–р пед. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Остапенко М. А., д–р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Римаренко С. Ю., д–р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Срогошу Т., д–р хабілітований, проф. (Польща, Ченстохов)

Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2017. – Вип. 127 (12). – 424 с.

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально–політичних наук.

© Редакційна колегія, 2017
© Автори статей, 2017
© Національний педагогічний університет
імені М. П.Драгоманова, 2017
© ВГО Українська академія наук, 2017

ISSN 2076-1554

Natsional'nyy pedahohichnyy universytet
imeni M. P. Drahomanova

VHO Ukrayins'ka Akademiya Nauk

Vydavnytstvo «Hileya»

Hileya

naukovyy visnyk
zbirnyk naukovykh prats'

- *Istorychni nauky*
- *Filosofs'ki nauky*
- *Politychni nauky*

Vypusk 127 (№ 12)

Kyyiv – 2017

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 177.2:316.485.26

Бадер А. В.,
кандидат історичних наук, доцент,
директор навчально–наукового інституту історії,
міжнародних відносин і соціально–політичних
наук, ДЗ «Луганський національний університет ім.
Тараса Шевченка» (Україна, Старобільськ),
bader@meta.ua

Протидія чуткам як елемент інформаційної оборони в межах сучасного збройного насилля[1]

З'ясовано, що у процесі циркуляції чутки трансформуються у напрямку згладжування, загострення та адаптації їх основної фабули. Зазначені зміни суттєво впливають на організацію ефективних заходів протидії чуткам. Встановлені провідні причини появи та розповсюдження чуток, до яких відноситься дефіцит актуальної інформації та емоційний стан, що супроводжує його. Виявлено, що найбільш дієвими заходами протидії чуткам є профілактичні, спрямовані на своєчасне інформування населення та підтримку здорової емоційної атмосфери в суспільстві. З'ясовано, що організація активних контрзаходів є складним та неоднозначним процесом. Проаналізовано описані у науковій літературі технології, що спрямовані на зупинку циркуляції чуток. Встановлено, що активні контрзаходи потребують глибокого аналізу конкретної ситуації та оперативності.

Ключові слова: *збройне насилля, інформаційна оборона, протидія сфабрикованим чуткам.*

На сучасному етапі розвитку людства, що характеризується поступовим становленням постіндустріального суспільства та якісним стрибком у розвитку засобів комунікації, інформаційний компонент збройного насилля виходить на перший план. Збройні конфлікти останнього десятиліття, у тому числі, і протистояння на Сході України, продемонстрували, що під час їх підготовки та реалізації широко застосовувались технології запуску та оперативної підтримки керованих чуток. За допомогою вказаних технологій успішно реалізовувалось завдання деморалізації представників силових структур, наростання панічних настроїв або апатії серед населення, налаштування частини громадян проти власного уряду та навіть державності. Відповідно, організувати ефективну інформаційну оборону та захист від збройної агресії у цілому, на сьогоднішній день, неможливо без вироблення дієвих механізмів протидії штучно запущеним чуткам.

Основні закономірності появи та функціонування чуток досліджуються різними групами вчених, починаючи з другої половини 1940–х рр. Базовий закон циркуляції чуток був виведений Г. Олпортом та Л. Постманом [1, с. 139; 2]. Психодинаміку цього явища вивчав Р. Л. Росноу [3, с. 578–591]. Причини, що підштовхують людей до розповсюдження чуток досліджували Е. Борінг, Л. Фараго [4] та Р. Кнапп [2, с. 142]. Порушення у функціонуванні одного з основних правил розповсюдження чуток досліджував російський психолог О. Кулагін [5]. Суттєво полегшує розуміння природи функціонування чуток розроблена Б. Шоном та М. Рейном теорія фреймів [6, с. 94]. Серед сучасних дослідників, які вивчали різні аспекти аналізованого феномену слід назвати Г. Почепцова [7, с. 21–27], В. Шейнова [8], А. Караяні [4], А Ситнікова, С. Пацинко та Є Грішина [9], Д. Ольшанського [10], А. Царьова [11], В. Литвиненко [5] та Л. Климанську [12].

Провідним завданням статті є виявлення основних закономірностей трансформації чуток у процесі їх циркуляції, що надає можливості впливу на їх нівелювання; пошук ефективних засобів протидії чуткам у межах дослідження основних психологічних та соціальних причин їх появи; об'єктивний аналіз наявних у науковій літературі технологій профілактики та зупинки чуток.

Відомо, що у процесі циркуляції основний зміст чутки суттєво трансформується. На наш погляд, слід детально дослідити характер цих змін, оскільки вироблення дієвих механізмів протидії появі та розповсюдженню чуток без урахування вказаних процесів є абсолютно не ефективним. Загалом, трансформація чуток у ході їх розповсюдження, в першу чергу, пов'язана з механізмами спотворення інформації, характерним для передачі повідомлення в усній формі. Так, було встановлено, що чим більша кількість людей бере участь у передачі повідомлення, не підкріпленого достовірними даними офіційних джерел, тим більше спотворюються його сюжет. Інше дослідження засвідчило, що вже на шостій ланці сюжет радикально відрізняється від вихідного, враховуючи навіть те, що всі учасники експерименту були високоосвіченими людьми і спеціально налаштовувались на максимально достовірну передачу інформації [12, с. 76].

Характер зазначених вище спотворень безпосередньо пов'язаний з наявними у певній групі соціальними стереотипами. На підсвідомому рівні людина налаштована сприймати, в першу чергу, саме те, що відповідає її очікуванням. На видозміну фабули чутки також суттєво впливають психологічні механізми сприйняття інформації та відносини між особами в процесі спілкування [13]. У кінцевому рахунку, усі вказані трансформації зводяться, як правило, до трьох основних тенденцій. По–перше, відбувається певне згладжування змісту чутки. По–друге, – загострення її емоційних компонентів. По–третє, виникає своєрідна адаптація чутки до особливостей тієї аудиторії, в якій вона поширюється [10, с. 284; 12, с. 73–74].

Сутність згладжування полягає у тому, що при передачі вихідна фабула чутки стає суттєво коротшою. Вказаний процес, в основному, відбувається за рахунок поступового зникнення деталей, що в певній аудиторії вважаються несуттєвими. У кінцевому рахунку зміст чутки звужується до самої суті, до найпростішої формули, що виражає бажання, страх або агресію. Загострення навпаки полягає в багатократному збільшенні масштабів

[1] Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом Ф–71.

тих деталей, що тій чи іншій конкретній аудиторії здаються важливими або суттєвими. Окрім того цей феномен пов'язаний з драматизацією емоцій, що супроводжують повідомлення. Такими деталями можуть бути кількість жертв або, навпаки, рівень досягнутих успіхів, соціальна значущість події тощо. Слід підкреслити, що оцінка суттєвості або несуттєвості конкретних деталей чутки визначається не їх об'єктивним значенням, а соціально–психологічними, суб'єктивними факторами, до яких слід віднести цінності, очікування, стереотипи та установки аудиторії. Саме в залежності від них та чи інша деталь може бути згладженою, або загостреною.

Процес адаптації пов'язаний з двома попередніми тенденціями, проте, має і певні особливості. Пристосування чутки до особливостей аудиторії не обов'язково зводиться лише до згладжування або загострення деталей. Паралельно з цим відбувається адаптація, що полягає в перейменуванні персонажів та об'єктів чутки, зміні їх національної й соціальної приналежності тощо. Отже, фабула чутки стихійно адаптується до домінуючої в аудиторії моделі світу, її особливостей та загального емоційного фону життя цієї спільноти [10, с. 284; 12, с. 74]. У цілому взаємопов'язана дія тенденції згладжування, загострення та адаптації досить часто призводить до значного відхилення змісту чутки від початкового варіанту або від реальної події, що лежить в її основі.

Описані вище процеси передбачають максимальне згладжування і стиснення чутки на самому початку її циркуляції та поступове зменшення кількості деталей повідомлення в подальшому. Паралельно відбувається загострення, тобто більш чітке виділення решти деталей. До зазначених висновків прийшли дослідники Г. Олпорт та Л. Постман після низки лабораторних експериментів. Також, ними було встановлено, що при кожному акті прийому–передачі чутка асимілюються, перебудовується відповідно до потреб, звичок, інтересів і почуттів аудиторії. Цікавим фактом є те, що в сюжеті чутки виділяється головна тема, а всі інші деталі згладжуються та загострюються, щоб відповідати їй [4, с. 49].

Враховуючи вищезазначене при вироблені безпосередньої стратегії протидії чуткам як елементу інформаційного протистояння слід, перш за все, з'ясувати серед якої з соціальних груп поширюються чутки, який вид і зміст цих чуток та які почуття вони викликають [4, с. 50]. Однак, у першу чергу, слід визначитись з інформаційною складовою, оскільки саме нестача актуальної інформації провокує появу чуток. Так, А. Китов порівнює людину, що почула чутку, з голодною. Якщо вона накинулась на першу–ліпшу їжу і з невластивою їй жадібністю втамувавши голод, соромити її за негідну поведінку безглуздо, а годувати пізно – вона сита. Відповідно при глибокому інформаційному голоді чутка, навіть найбільш неймовірна, втамовує або зменшує спрагу пізнання, і інтерес до достовірних відомостей втрачається [14, с. 171].

У подібному напрямку описується залежність появи чуток від нестачі актуальної інформації у системно–екологічній моделі. Інформаційні процеси в суспільстві, в межах вказаної моделі, називають відносно замкнутою системою, що досить подібна до біоценозу, підпорядкованого загальносистемним закономірностям. Так, у природі спорожніла екологічна ніша заповнюється неспеціалізованим видом. Так само спорожніла ніша в інформаційній сфері обов'язково буде заповнена або «творчістю мас», або штучно запущеними чутками. Швидко заповнюючи пробіли незадоволеного інтересу, чутки, з характерними для них згладжуванням, загостренням і пристосуванням фабули, можуть становити велику соціальну небезпеку.

У зовсім іншому контексті взаємозалежність між потребами людини в оволодінні необхідною інформацією і появою чуток описує теорія емоцій П. Симонова. Дослідник вважав, що для задоволення актуальної в кожен момент часу потреби, людина повинна здійснювати визначені дії, тому їй важлива інформація про предмети і умови, що задовольняють цю потребу. Відповідно, залежно від наявності та якості інформації, необхідної для організації дії із задоволення потреби, у людини виникають ті чи інші емоції. Так, якщо людина неодноразово виконувала певні операції, то потреба в інформації про характер і способи дій може виявитися мінімальною, а емоції в цій ситуації будуть незначними. Також слабко виражаються емоції, якщо інформація, необхідна для організації дій, дорівнює тій, котра є в розпорядженні людини. У вказаних випадках циркуляція чуток практично не можлива, оскільки інформаційний простір заповнений, якщо в нього проникають чутки, вони швидко згасають.

У свою чергу, якщо інформація необхідна для певної діяльності і задоволення потреби відсутня, негативні емоції виявляються максимально. Зрозуміло, що ця ситуація особливо сприятлива для виникнення і поширення чуток. Необхідність діяти для задоволення потреби, з одного боку, та відсутність інформації – з іншого, провокують суттєве зниження критичності людини в оцінці джерел повідомлення [12, с. 79–80]. Дослідник указує на те, що чим менш поінформовані люди з приводу події, що привертає їхню увагу, тим більше вони емоційно збуджені і тим менш раціональне їхня поведінка. Він також додає, що тривалий дефіцит інформації викликає інформаційний голод, за умов якого люди ладні споживати дивовижні нісенітниці [14, с. 172].

Отже, основною причиною поширення чуток є дефіцит актуальної інформації та емоційний стан, що супроводжує його. Відповідно, стратегія боротьби повинна засновуватись на вирішенні вказаних проблем. До офіційних заходів протидії чуткам відносять як профілактичні, так і активні контрзаходи. Однак, найбільш ефективною є попереджувальна робота, оскільки вона засновується на дійовому інформуванні населення та створення емоційної атмосфери, що сама виключала б можливість поширення чуток або приводила б до їх швидкого згасання.

З митою виконання вказаних вище завданнь необхідно реалізовувати заходи щодо запобігання наростанню високого рівня невизначеності і тривожності в суспільстві. Для цього потрібно підтримувати в належному стані систему засобів масової інформації, що повинна мати позитивну репутацію, авторитетність, імідж надійності та достовірності серед населення. Окрім того, ефективне інформування обов'язково повинно передбачати стійкий зворотній зв'язок від аудиторії до джерела інформації, це надає можливість своєчасно реагувати на інформаційні запити, психічні потреби і очікування людей [10, с. 285].

Дієвим заходом профілактики чуток також вважається підтримка ефективного керівництва й управління на всіх рівнях. Логіка тут у тому, що при посиленні циркуляції і загостренні характеру масових чуток виникає гостра потреба в роз'ясненні незрозумілих населенню питань і саме лідери мають широкі можливості стати у вказаній ситуації надійним джерелом інформації для населення. Так, за умови довіри до лідерів, їх авторитет допомагає масам бути стійкішими до сприйняття різноманітних чуток.

Стосовно активних контрзаходів слід зазначити, що їх зазвичай використовують у критичних ситуаціях, коли внаслідок воєнних дій або сильних соціальних потрясінь вплив суспільних інститутів і структур суттєво слабшає, а роль чуток, у свою чергу, стрімко зростає. Так, за умови якщо чутки почали активно циркулювати, відсутність позиції офіційних структур провокує серед мас висновок про їх некомпетентність та правдивість чуток. У свою чергу якщо чутки офіційно спростовуються – маси роблять висновок як про їх справедливість, так і ймовірне приховування правди владою. В результаті для офіційних структур обидва варіанти неефективні.

У вказаному контексті найбільш ефективним засобом активної протидії чуткам є їх швидке придушення зручними фактами. Циркуляція чуток завжди пов'язана з гострою потребою мас у інформації на певну тему. Відповідно, цю потребу необхідно якомога швидше задовольнити, роз'яснивши офіційну точку зору. Тому дієвим є, не згадуючи про сам факт існування чутки (в іншому випадку це буде сприяти її розповсюдженню) заповнити інформаційний вакуум зручною, переконливою інформацією [10, с. 286]. Слід додати, що для ефективної протидії необхідно не лише спростувати чутку, наводячи достовірні факти, а й обов'язковим є зняття тривожності, що вона породила в суспільстві. Загалом, при вказаній діяльності необхідна особлива обережність та уважність до найменших деталей, оскільки навіть незначний прорахунок може привести до зворотного ефекту, а довіра до чутки посилиться. Обов'язково слід врахувати і попередній досвід аудиторії, адже нова інформація несвідомо буде фільтруватись через призму попередньо засвоєної.

Окрім указаних вище основних заходів активної протидії чуткам, спеціалісти виділяють ще низку прийомів зупинки циркуляції чуток, що передбачають здійснення різнопланових заходів, спрямованих на зниження їх заразливості, розповсюдженості та живучості. До одного з таких прийомів слід віднести підтвердження чуток. Часом, з метою запобігання подальшого «нашарування» сюжету, логічним є підтвердити чутку. Правдиве визнання підвищує довіру до джерела і допомагає контролювати подальший перебіг подій. Підтверджувати чутки має офіційна особа, яка володіє довірою в суспільстві.

У певних ситуаціях дієвим контрзаходом може бути офіційне спростування чутки. Однак, це доречно лише за умови, що джерело спростування користується повагою та довірою в аудиторії, а також у ситуації, коли чутки є досить абсурдними. У межах офіційного спростування прямо вказується на зміст чутки, її причину та викладається альтернативна версія. Зрозуміло, що без додаткових заходів цей метод є ефективним лише у незначній кількості випадків. Це продиктовано психологічними особливостями сприйняття людини. Зруйнувати вже наявні в аудиторії стереотипи значно складніше, ніж створити новий [15, с. 62].

Активна протидія та спростування чуток можлива за допомогою технологій, що отримали назву «Таблиця чуток» та «Клініка чуток». У межах першої оформляється таблиця, у якій в одній колонці перераховані чутки, що деякий час циркулювали, в іншій – події, що реально сталися. Ця таблиця опубліковується в ЗМІ, соціальних мережах та інших засобах масової комунікації. Другий прийом передбачає збір чуток, що роздмухують негативні настрої серед громадян, їх групове обговорення та осміювання. Сюжети чуток може навіть програватись «в особах» з елементами психодрами [4, с. 51]. Слід додати, що використання гумору загалом є досить дієвим засобом спростування чуток. Так, у певних випадках ефективним є висміювання безглуздості інформації за допомогою яскравого та багатого на різноманітні метафори виступу авторитетної особи.

Досить дієвим прийомом є так зване «доведення до абсурду», що передбачає поширення інформації не протилежної за змістом, а навпаки, що підсилює тенденцію сюжету первинної чутки. У межах цієї технології позитивні перспективи або, навпаки, драматизм ситуації доводяться до таких масштабів, що починає сприйматись як нереальні. Основне завдання тут у тому, щоб аудиторія зрозуміла, що має справу з неаргументованими чутками [15, с. 63].

У певних випадках негативний вплив чуток можна послабити за допомогою дискредитації її автора. Реалізується цей прийом у межах поширення про вірогідного автора сюжету чутки інформації, що компрометує його. У ситуації коли дискредитувати автора неможливо, довіру до чутки можна спробувати знизити поінформувавши аудиторію щодо існування ворога, який запускає чутки, переслідуючи завдання нанести певну шкоду. Однак вказаний механізм протидії застосовується, якщо є більш–менш реальний кандидат, який відповідав би ролі ворога [5].

Реалізації заходів з дискредитації автора чутки може сприяти перевірка його компетентності. Варто підкреслити, що посилання на провідного фахівця або експерта є розповсюдженим методом, що застосовується для підвищення довіри до штучно запущеної чутки. Методом протидії може бути публічне розголошення наступної інформації про автора. Перш за все, слід встановити чи названо ім'я експерта взагалі, або маємо справу з розмитим посилання на невизначених провідних фахівців. Якщо ім'я зазначене, то слід перевірити чи цей експерт є фахівцем або на нього посилаються через те, що він популярний в певних колах, а посилатися на нього є престижним. Слід також встановити, чи потрапляє висловлене судження в сферу компетентності конкретного експерта та чи існує серед фахівців єдина думка з цієї проблеми. Звернути увага варто на те, чи може фахівець навести об'єктивні докази на підтримку своєї позиції та чи є експерт неупередженим у цій сфері, або ж у нього є певний особистий інтерес.

Для протидії циркуляції чуток можна також застосовувати методи і техніки, спрямовані на протидію пропаганді у цілому. Так, можна застосовувати метод, суть якого полягає у відволіканні і перенесенні уваги цільової аудиторії з теми пропаганди супротивника на

інші проблеми. В одному комплексі зі вказаним методом може бути застосоване перенесення акцентів на елементи теми, що мають меншу негативну реакцію в суспільстві. У зазначеному розрізі застосовується також метод, суть якого полягає в превентивному застосуванні теми, що може бути використана пропагандою супротивника, однак, зі зміненими та пом'якшеними компонентами або елементами, що призводять до зменшення довіри до неї.

За наявності відповідних ресурсів, у межах контрпропаганди можуть застосовуватись заходи, спрямовані на обмеження доступу аудиторії до небажаної інформації та порушення роботи апарату пропаганди конкурента. Однак ці заходи не є на сто відсотків ефективними та обов'язково застосовуються у комплексі з іншими. Також у комплексі із зазначеними вище заходами застосовується доволі дієвий прийом заміни емоційно забарвлених позначень об'єктів або фактів на слова, що мають менше емоційне забарвлення або менш зрозумілі аудиторії.

На нашу думку, під час організації активних контрзаходів обов'язково слід враховувати те, що дії по нівелюванню чуток можуть сприяти їх поширенню. Логіка тут у тому, що спростування чутки технічно складається із двох дій: доведення до аудиторії інформації, що спростовується та її викриття. Отже у результаті спростування небажана інформація стає відомою тим, хто раніше з нею знайомий не був. Відповідно, перед початком кампанії з розвінчання чуток слід ретельно прорахувати, скільки людей вже знає про них, та вирішити, чи варто взагалі їх публічно спростовувати.

Організація протидії активного типу є складнішим та неоднозначним процесом також і через те, що спростування чуток є ефективною лише на початкових стадіях їх циркуляції, а, отже, період на впровадження контрзаходів є мінімальним. У ситуації, коли цей проміжок часу упущено, навіть за допомогою добре аргументованих спростувань не можливо зупинити циркуляцію та наслідки поширення чуток. Окрім того, В. Латинов, наголошує, що певні чутки несуть настільки сильний емоційний заряд, що розвіяти їх раціональними аргументами взагалі не можливо. До подібного роду слід віднести чутки про змову, отруєння, політичні вбивства, викрадення тощо. За вказаних умов засобом протидії може бути або значна зміна самої соціальної ситуації, або поява в суспільній свідомості нової, однак подібної за своєю характеристикою чутки [15, с. 64].

Таким чином, у ході своєї циркуляції чутки трансформуються, а сутність цього процесу зводиться до тенденції згладжування, загострення та адаптації. Без врахування зазначених видозмін організація ефективних заходів протидії, особливо активного типу, є практично неможливою. Основними причинами появи чуток є дефіцит актуальної інформації та емоційний стан, що супроводжує його. Відповідно, найбільш дієвими методом протидії чуткам є профілактичні заходи, що у першу чергу спрямовані на своєчасне інформування населення та підтримку здорової емоційної атмосфери в суспільстві.

Організація активних контрзаходів є набагато складнішим та неоднозначним процесом. У науковій літературі описано цілу низку технологій спрямованих на зупинку циркуляції чуток. Однак, для їх застосування необхідний глибокий аналіз конкретних оперативних обставин. Окрім того, слід враховувати, що запровадження цих заходів є ефективним лише на початкових стадіях циркуляції чуток, а спростування неодмінно веде до розширення кола осіб, яким відомий їх сюжет. На наш погляд, для поглиблення розуміння природи чуток та засобів протидії їм раціональним є співвіднести теоретичні напрацювання з аналізом практики їх застосування в межах сучасного збройного насилля.

Список використаних джерел

1. Олпорт Г. Становление личности: избранные труды / Пер. Л. Трубициной, Д. Леонтьевой; под общей редакцией Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2002. – 462 с.
2. Allport G. Psychology of Rumor / G. Allport, L. Postman. – N. Y.: Harper&Row, 1956. – 112 p.
3. Rosnow R. L. Psychology of rumor reconsidered / R. L. Rosnow // Psychological Bulletin. – 1980. – №3. – P.578–591.
4. Караяни А. Г. Слухи как средство информационно–психологического взаимодействия / А. Г. Караяни // Психологический журнал. – 2003. – Т.24. – №6. – С.47–54.
5. Литвиненко В. Слухи как метод обеспечения корпоративной безопасности / В. Литвиненко // Статья журнала «BEST OF SECURITY». – №26 (апрель, 2008). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bos.dn.ua/view_article.php?id_article=686
6. Яноу Д., ван Хульст М. Фреймы политического: от фрейм–анализа к анализу фреймирования / Пер. Ткачева К.; Научный ред. перевода: Вахштайн В. // Социологическое обозрение. – 2011. – Т.10. – №1–2. – С.87–113.
7. Почепцов Г. Г. Смислові та інформаційні війні / Г. Г. Почепцов // Інформаційне суспільство. – 2013. – Вип.18. – С.21–27.
8. Шейнов В. П. Манипулирование сознанием / В. П. Шейнов. – Минск: Харвест, 2010. – 768 с.
9. Ситников А. П. Слухи и их влияние на электоральное поведение [Текст] / А. П. Ситников, Е. В. Гришин, С. В. Пацынко // Философские науки. – 2007. – №7. – С.124–138.
10. Ольшанский Д. Психология масс / Д. Ольшанский. – СПб.: Питер, 2002. – 368 с.
11. Царев А. С. Слухи и особенности их распространения: роль СМИ и интернета / А. С. Царев // Научные труды Белорусского государственного экономического университета: [сборник]. Вып.7 / М–во образования Респ. Беларусь, Белорусский гос. экон. ун–т; [редкол.: В. Н. Шимов (гл. ред.) и др.]. – Минск: БГЭУ, 2014. – С.630–636.
12. Климанська Л. Чутки як спосіб організації та самоорганізації інформаційного простору політики / Л. Климанська // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. – Львів, 2008. – Вип.20. – С.71–80.
13. Панарин И. Н. Слухи как технология информационной войны / И. Н. Панарин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.politnauka.org/library/prikl/panarin.php
14. Китов А. И. Личность и перестройка; Заметки психолога / А. И. Китов. – М.: Профиздат, 1990. – 179 с.
15. Латынов В. В. Профилактика и дезавуирование слухов / В. В. Латынов // Проблемы информационно–психологической безопасности. Сборник статей и материалов конференции. – М.: Изд–во Ин–та психологии РАН, 1996. – С.60–65.

References

1. Olport G. Stanovlenie lichnosti: izbrannye trudy / Per. L. Trubicinoj, D. Leontevoj; pod obshej redakciej D. A. Leonteva. – M.: Smysl, 2002. – 462 s.
2. Allport G. Psychology of Rumor / G. Allport, L. Postman. – N. Y.: Harper&Row, 1956. – 112 p.
3. Rosnow R. L. Psychology of rumor reconsidered / R. L. Rosnow // Psychological Bulletin. – 1980. – №3. – P.578–591.
4. Karayani A. G. Sluhi kak sredstvo informacionno–psihologicheskogo vzaimodejstviya / A. G. Karayani // Psihologicheskij zhurnal. – 2003. – T.24. – №6. – S.47–54.

5. Litvinenko V. Sluhi kak metod obespecheniya korporativnoj bezopasnosti / V. Litvinenko // Statya zhurnala «BEST OF SECURITY». – №26 (aprel, 2008). [Elektronnij resurs]. – Rezhym dostupu: http://bos.dn.ua/view_article.php?id_article=686

6. Yanou D., van Hulst M. Frejmy politicheskogo:ot frejm–analiza k analizu frejmirovaniya / Per. Tkacheva K.; Nauchnyj red. perevoda: Vahshtajn V. // Sociologicheskoe obozrenie. – 2011. – T.10. – №1–2. – S.87–113.

7. Pocheptsov H. H. Smyslovi ta informatsiyni viyni / H. H. Pocheptsov // Informatsiyne suspil'stvo. – 2013. – Vyp.18. – S.21–27.

8. Shejnov V. P. Manipulirovanie soznaniem / V. P. Shejnov. – Minsk: Harvest, 2010. – 768 s.

9. Sitnikov A. P. Sluhi i ih vliyanie na elektoralnoe povedenie [Tekst] / A. P. Sitnikov, E. V. Grishin, S. V. Pacynko // Filosofskie nauki. – 2007. – №7. – S.124–138.

10. Olshanskij D. Psihologiya mass / D. Olshanskij. – SPb.: Piter, 2002. – 368 s.

11. Carev A. S. Sluhi i osobennosti ih rasprostraneniya: rol SMI i interneta / A. S. Carev // Nauchnye trudy Belorusskogo gosudarstvennogo ekonomicheskogo universiteta: [sbornik]. Vyp.7 / M–vo obrazovaniya Resp. Belarus, Belorusskij gos. ekon. un–t; [redkol.: V. N. Shimov (gl. red.) i dr.]. – Minsk: BGEU, 2014. – S.630–636.

12. Klymans'ka L. Chutky yak sposib orhanizatsiyi ta samoorhanizatsiyi informatsiynoho prostoru polityky / L. Klymans'ka // Ukrayins'ka natsional'na ideya: realiyi ta perspektyvy rozvytku: Zb. nauk. pr. – L'viv, 2008. – Vyp.20. – S.71–80.

13. Panarin I. N. Slukhi kak tekhnologiya informatsionnoy voyny / I. N. Panarin [Elektronniy resur]. – Rezhym dostupu: http://www.politnauka.org/library/prikl/panarin.php

14. Kitov A. I. Lichnost i perestrojka; Zametki psihologa / A. I. Kitov. – M.: Profizdat, 1990. – 179 s.

15. Latynov V. V. Profilaktika i dezavuirovaniye slukhov / V. V. Latynov // Problemy informatsionno–psikhologicheskoy bezopasnosti. Sbornik statey i materialov konferentsii. – M.: Izd–vo In–ta psikhologii RAN, 1996. – S.60–65.

Bader A. V., *Candidate of History Science, Docent, Director of the Educational–Scientific Institute of History, International Relations and Socio–Political Sciences GI «Luhansk Taras Shevchenko National University» (Ukraine, Starobelsk), bader@meta.ua*

Countering rumors as an element of information defense within the framework of modern armed violence

It is revealed that in the process of circulation, rumors are transformed in the direction of smoothing, exacerbation and adaptation of their main plot. These changes have a significant impact on the organization of effective measures to counter rumors. The main causes of the appearance and distribution of rumors are identified, including the lack of relevant information and the accompanying emotional state. It is revealed that the most effective measures of countering the rumors are preventive measures aimed at timely informing the population and maintaining a healthy emotional atmosphere in society. It is revealed that the organization of active countermeasures is a complicated and ambiguous process. The technologies described in the scientific literature aimed at stopping the circulation of rumors are analyzed. It has been established that active countermeasures require a thorough analysis of a specific situation and efficiency.

Keywords: *armed violence, information defense, counteraction to fabricated rumors.*

* * *

УДК 329:328.16

Джус О. А.,
викладач кафедри військової психології та політології військового інституту, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), aldzhus@ukr.net

Міжнародне військове партнерство: поняття та сутність

Розглядаються основні сучасні підходи (неореалізм, неолібералізм та конструктивізм) до визначення поняття і сутності міжнародного військового партнерства як політичного феномена, дається оцінка ролі суб'єктів міжнародного військового партнерства та засобам взаємодії між ними.

Ключові слова: *міжнародне військове партнерство, міждержавне партнерство, стратегічне партнерство, неореалізм, неолібералізм, конструктивізм, інтерорганізаціонізм.*

У сучасному світі все більшого значення набуває таке явище, як міжнародне військове партнерство. Глобалізаційні процеси змінюють контури сучасного світу, виявляючи суперечливі тенденції його подальшого поступу, що впливають і на динаміку розвитку військової сфери як компонента системи міжнародних відносин.

Події сьогодення засвідчують про подальше посилення потенційних загроз миру через зростання проявів нетерпимості, фанатизму на міжнаціональному, міжрелігійному, міжетнічному ґрунті, розповсюдження зброї масового ураження та російської стратегії геополітичного реваншу. Одним із наслідків інтеграційних процесів епохи глобалізації є те, що виникнення конфліктної ситуації в окремій країні може створити небезпеку для широкої коаліції держав та усього світу. Тому в сучасному глобалізованому світі збереження миру передбачає створення ефективної системи протистояння можливим загрозам з боку потенційних агресорів або окремих екстремістських і терористичних угрупувань та організацій, тим самим актуалізуючи розвиток міжнародного військового партнерства.

До цього часу у вітчизняній науці було поширено погляд щодо важливості військового партнерства саме як фактора забезпечення захищеності України зовнішніми засобами (В. Бадрак, О. Барановський, В. Бегма, Р. Боднарчук, С. Галака, В. Горбулін, О. Дзьобань, Я. Жаліло, А. Качинський, В. Мунтіян, Б. Парахонський, Г. Перепелиця, О. Свергунов, А. Сухоруков, А. Шевцов, В. Шеховцев та ін.). Через нарощування військового партнерства з країнами Європи, США і НАТО, а також в рамках миротворчої діяльності ООН, передбачалось розвивати дружні стосунки з цими суб'єктами міжнародних відносин, брати участь в інтеграційних програмах, з перспективою набуття членства в ЄС і Альянсі. Такий шлях, виходячи із Стратегії національної безпеки України від 12.02.2007 р., вважався найбільш політично та економічно виправданим підходом до надійного захисту національного суверенітету [1]. І надалі, згідно п.4.7. Стратегії національної безпеки України від 26 травня 2015 року співробітництва Україна – НАТО визнано пріоритетним напрямом безпекової політики держави.

Однак, політичні події довкола України протягом останніх трьох років цілковито змінили уявлення про геополітичну захищеність та воєнну безпеку нашої Держави (анексія Російською Федерацією Криму, окупація частини Донецької і Луганської областей). Відносна стабільність в Східній Європі виявилась умовною та залежною від зовнішніх гравців, міжнародні гарантії миру і суверенітету – примарними, реальність – суворою та жорстокою для українців. Керівні органи воєнної організації держави та громадянсько свідомі національно–патріотичні сили були змушені докорінно переглянути підходи до забезпечення суверенітету України. Одним з проявів цього перегляду стала нова Воєнна доктрина України від 24 вересня 2015 року якій було визнано, що у забезпеченні власного суверенітету

Наукове видання

Збірник наукових праць **«Гілея: науковий вісник»**
Випуск 127 (12)

Scientific edition
Collection of scientific papers **«Gileya: scientific herald»**
127 edition (12)

СПІВЗАСНОВНИКИ:
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова;
ВГО Українська академія наук, «Видавництво «Гілея»

Шеф–редактор: *В. П. Андрущенко*
Головний редактор: *В. М. Вашкевич*
Відповідальний секретар: *В. Б. Халамендик*

Видавництво: «Видавництво «Гілея»
04070, м. Київ, вул. Почайнинська, 62

Підписано до друку 30.11.2017 р.
Формат 60х84/8. Папір офсетний.
Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 49,29. Обл.-видавн. арк.
Наклад 150 пр. Зам. №

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д. Ю.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000,
(096) 97-30-934, (093) 89-13-852.
e-mail: tvory2009@ gmail.com
http://www.tvoru.com.ua

Ціна договірна